

BEVEZETÉS

Az 1939. augusztus 23-án aláírt Ribbentrop–Molotov-paktum¹ értelmében a Szovjetunió szabad kezet nyert a Baltikumban. A titkos kiegészítő jegyzőkönyvben² a német és a szovjet kormány elhatárolta érdekszféráit. A megállapodás értelmében az év őszén a Szovjetunió kezdte eltorlaszolni nyugat felől az országba vezető utakat. Kelet-Lengyelország elfoglalása³ után Sztálin megpróbálta a cári birodalom határait visszaállítani a Baltikumban. Szovjet diplomáciai offenzíva kezdődött a balti államokkal szemben, amely hamarosan kölcsönös segítségnyújtási szerződések formájában öltött testet.⁴

1939 októberében a szovjetek „politikai” tárgyalások céljából Moszkvába invitálták a finn kormány megbízottait is. Sztálin és Molotov⁵ közölték a finnnek kívánságaikat, amelyeket Leningrád hathatósabb védelmével⁶ és azzal

---

¹ 1939 tavaszától a német diplomácia London és Moszkva irányába tájékozódott, a szovjet kormány az elszigetelődés lehetőségétől tartva tárgyalt az angol–francia delegációval is. Hitler Lengyelországot nem támadhatta meg, amíg fennállt az együttes angol–francia–szovjet fellépés lehetősége. Mivel a nyugati front semlegességére nem volt esély, ezért biztosítani kellett a szovjet együttműködést, vagy legalább a semlegességet. Moszkvában az angolokkal és a franciákkal folytatott tárgyalások augusztus 17-én megfeneklettek. Az angol kormány számos súlyos hibát követett el a tárgyalások során. Mégsem Nagy-Britannia kétbalkezes diplomáciai tevékenysége volt a szovjet–német paktum fő oka, egyedül Hitler volt abban a helyzetben, hogy a kelet-európai területi gyarapodást biztosíthassa Sztálinnak. A szovjet–német megemtamadási egyezményt Joachim von Ribbentrop német külügyminiszter és Vjacseszlav Mihajlovs Molotov szovjet külügyi népbiztos Moszkvában írta alá. Ormos Mária – Majoros István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren*. Osiris Kiadó, Bp. 1998, 401–403. o.; Kissinger, Henry: *Diplomácia*. Panem – McGRAW-HILL-GRAFO, Bp. 1996, 327–331. o.

² Németország és az SZSZKSZ közötti megemtamadási szerződést és a titkos kiegészítő jegyzőkönyvet lásd: Bojtár Endre: *Európa megrablása*. Szabad Tér Kiadó. Bp. 1989, 28–30. o.

³ 1939. szeptember 17-én a Vörös Hadsereg elfoglalta Lengyelországnak azt a részét, amelyet korábban szovjet érdekszférának jelöltek ki. Kissinger: i. m. 335. o.

⁴ Észtországgal szeptember 28-án, Lettországgal október 5-én, Litvániával október 10-én a szovjet kormány kölcsönös segélynyújtási szerződéseket írt alá.

⁵ Molotov, Vjacseszlav Mihajlovs (1890–1986): 1906-tól pártmunkás; 1912-ben a Pravda szerkesztőségi titkára; 1921 és 1930 között az SZKP KB egyik titkára; 1930 és 1941 között a Népbiztosok Tanácsának elnöke; 1939-től külügyi népbiztos; 1962-ben kizárják a pártból.

⁶ Az aggodás Leningrádért nem volt újkeletű. Még I. Péter szájából hangzott el a kijelentés: „*Egyetlen szentpétervári hölgy sem hajthatja le nyugodtan álmra a fejét mindaddig, amíg Finnországot az ellenség bitorolja.*” Jakobson, Max: *Finnország: mítosz és valóság*. Minerva KFT, Bp. 1990, 28. o.

indokoltak, hogy megbízható baráti viszonyt kívánnak Finnországgal fenn tartani. A három fordulóban (október 14–16., október 23–24., november 3–13.) lezajlott tárgyalások a Hankora vonatkozó ellentétek miatt nem vezettek eredményre. A finn delegáció november 13-án végleg elhagyta Moszkvát. Ennek ellenére a követi jelentések arról számolnak be, hogy a finnek nem számítottak a háború kitörésére⁷.

November 26-án a Szovjetunió megrendezte a „mainilai lövés” néven elhíresült provokációt. Ezen a napon a szovjet kormány közölte a finn kormányval, hogy finn oldalról tüzéség lőtte Mainila falut⁸. A szovjet kormány az orosz csapatok finn ágyútűz alá fogásának megelőzése céljából követelte a finn csapatoknak a határtól 20–25 km-re való visszavonását. A javaslat elfogadása a kiépített finn védővonal feladásával lett volna egyenlő. A finn kormány november 27-ei jegyzékében tagadta, hogy finn részről lőttek volna, csapatainak visszavonására csak abban az esetben lett volna hajlandó, ha az kölcsönösen történik, továbbá közös vizsgálóbizottság küldését javasolta.

Molotov november 28-án egyoldalúan felmondta az 1932-ben kötött finn-szovjet megneemtámadási szerződést. Másnap a Szovjetunió megszakította a diplomáciai kapcsolatot Finnországgal, s november 30-án megkezdődtek a vörös csapatok hadműveletei. A Cajander⁹-kormány lemondott, az új kormány Risto Ryti¹⁰ vezetésével december 1-jén lépett hivatalba. Ugyanezen a napon

---

⁷ MOL K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 8/pol.–12/28–1939.; 78/pol.–12/28–1939.; 74/pol.–12/28–1939.; 17/pol.–12/28–1939. (A jelentést lásd: Pastor, Peter (szerk.): A moszkvai magyar követség jelentései 1935–1941. Századvég, Bp. 1992, 207–208.o.); 231/pol.–12/28–1939.; 4/pol.–12/28–1940. (1. dokumentum)

⁸ Mannerheim tábornagy emlékirata szerint a finn határőrök megállapították a robbanás helyét, amely a Mainila falu melletti nyílt mezőre esett, kb. 800 m-re a határvonaltól. Három megfigyelési pontról végzett iránymeghatározással kiderítették, hogy a lövéseket a robbanás helyétől 1,5–2 km távolságból adták le, ami már orosz terület volt. Mannerheim arról is beszámolt, hogy az ún. folytatólagos háború időszakában (1941–1944) foglyul ejtettek néhány katonát, akik részletesen leírták, hogyan rendezték meg az oroszok a provokációt. Mannerheim: i. m. 21–22. o. A Szovjetunió 1990-ben ismerte el, hogy maga lövette a falut.

⁹ Cajander, Aimo Kaarlo (1879–1943): Botanikus; 1922, 1924, 1937–1939 miniszterelnök; 1929-től parlamenti képviselő; 1933 és 1943 között a Nemzeti Haladó Párt elnöke.

¹⁰ Ryti, Risto (1889–1956): 1919-ben beválasztják a finn parlamentbe; 1921 és 1924 között pénzügyminiszter; 1923 és 1944 között a Finn Nemzeti Bank elnöke; 1939 és 1940 között miniszterelnök; 1940 és 1944 között államelnök; 1945-ben háborús bűnösként elítélik; 1949-ben súlyosbodó betegsége miatt felmentik.

Terijokiban¹¹, szovjet fennhatóság alatt Otto Wille Kuusinen¹², a húsz éve emigrációban élő finn kommunista vezetésével megalakult a „Finn Demokratikus Köztársaság” kormánya. December 2-án a szovjetek kölcsönös barátsági és segítségnyújtási egyezményt kötöttek¹³ Kuusinen kormányával. Másnap a finn kormány a Nemzetek Szövetségéhez fordult. Mivel a Nemzetek Szövetségének minden kísérlete kudarcba fulladt a háború beszüntetésére vonatkozóan, a Szovjetuniót agresszornak minősítették és december 14-én kizárták a szervezetből¹⁴.

A szovjet repülők november 30-án kezdték meg támadásukat Finnország ellen. A légitámadások egyik célja a polgári lakosság kifárasztása volt. A legtöbb bombát a Botteni-öböl kikötővárosai (Turku, Vaasa) kapták, amelyek Skandináviával biztosították az összeköttetést. A finn hadsereg alacsony létszáma és gyenge felszereltsége ellenére sikeresen védekezett. Decemberben a Karéliai-földszoroson erejükből még ellentámadásra is futotta. Ennek ellenére a háborúnak ebben a szakaszában a Budapestre beérkező jelentések a finnek hangulatáról és kilátásairól eltérően számoltak be. Egyes követek a negatív hangulat okaként a pénzügyi és hadi felszerelési nehézségeket jelölték meg, mások viszont Finnország megfelelő gazdasági helyzetéről számoltak be¹⁵.

A Vörös Hadsereg felkészültségére vonatkozóan a jelentések szintén eltérő információkat tartalmaznak. Egyes jelentések szerint a hadsereg anyagi felszereltsége a legmodernebb volt, a kiképzés megütötte a mértéket, az utánpótlásról való gondoskodás terén sok intézkedés történt, a birodalom területén nagyszámú gyakorlóterep és szakiskola létesült¹⁶. A Vörös Hadsereg szelleméről, harci készségéről, felszereléséről és teljesítményéről a háború után

---

¹¹ Ma Zelenogorszk, Szentpétervár elővárosa.

¹² Kuusinen, Otto Wille (1881–1964): 1918-ban a Finn Kommunista Párt egyik alapítója; 1908 és 1913 között, valamint 1917-ben parlamenti képviselő; 1911 és 1917 között a Szociáldemokrata Párt elnöke; 1911 és 1929 között a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának titkára; 1917 és 1918 között a vörös kormányban oktatásügyi miniszter; 1918-ban Oroszországba menekül; 1939-től a szovjetek által kreált bábkormány elnöke; 1940 és 1956 között a Karél-Finn SZSZK Legfelsőbb Tanácsának elnöke.

¹³ A szerződést lásd: Engi Imre: Az 1939–40-es finn–szovjet háború dokumentumai. Documenta Historia 7., Szeged, 1992, 9–11. o.

¹⁴ A Szovjetunió 1934-től volt a Népszövetség tagja. Ormos–Majoros: i. m. 272. o.; MOL K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 81/pol.–12/28–1939.; 23/pol.–12/28–1939. (A jelentést lásd: Pastor: i. m. 210–212. o.); 4/pol.–12/28–1940.

¹⁵ MOL K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 2/pol.–12/28–1940.; 2/pol.–12–1940.; 3/pol.–12/28–1940.; 4/pol.–12/28–1940.

¹⁶ Pastor: i. m. 206. o.

Mannerheim¹⁷ tábornagy is elismerően nyilatkozott¹⁸. Ezzel szemben több jelentés az orosz csapatok rossz felszereléséről, hiányzó harci kedvéről, rossz taktikai és stratégiai vezetésről közöl információkat. A jelentések beszámolnak a szovjet lakosság növekvő elégedetlenségéről is, amelynek okaként a harctér szaporodó áldozatait és az élelmiszerhiányt jelölik meg. Mivel a hatóságok igyekeztek legalább a moszkvai lakosság élelmezését biztosítani, a főváros körül mintegy 150–200 km-es körzetben éhínség pusztított.

A hadsereg rossz állapotára vonatkozó hírek ellenére a jelentésekből az derül ki, hogy a szovjet vezető körök gyors sikerre és minimális finn ellenállásra számítottak. A Kremlből kiszivárgott hírek szerint Moszkva az események alakulását nyugtalansággal és csalódással szemlélte. Ez a csalódás tükröződött a sajtó magatartásában is. A lapok a háború első napjaiban fellengzős hangon dicsérték a Vörös Hadsereg eredményeit és a vörös katona fölényét a finn katonával szemben, később viszont elnémultak e vonatkozásban¹⁹.

1940 februárjában a szovjet hadseregben átszervezésekre került sor. Közben a finn hadseregben egyre nagyobb méreteket öltött az ember-, a fegyver-, a lőszer- és a repülőgéphiány. Februárban a szovjetek áttörték a finn védelmi

---

¹⁷ Mannerheim, Carl Gustav (1867–1951): Lovastiszt az orosz cári hadseregben; az 1917-es forradalom után a finn felszabadító csapatok vezére; 1918-ban kormányzóvá választják; 1939 és 1940, valamint 1941 és 1944 között a fegyveres erők főparancsnoka; 1944 és 1946 között köztársasági elnök.

¹⁸ MOL K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 38/pol.–12–1940.

¹⁹ MOL K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 81/pol.–12/28–1939.; 34/pol.–12/28–1939.; 2/pol.–12/28–1940.; 1/pol.–12–1940.; 10/pol.–12/28–1940.; 16/pol.–12/28–1940.; 4/pol.–12/28–1940.; 11.445–12/28–1940. (3. dokumentum)

vonalat, s olyan súlyos veszteségeket²⁰ okoztak Finnországnak, hogy az kénytelen volt békét kötni²¹.

Risto Ryti miniszterelnök háború utáni parlamenti beszéde szerint Finnország helyzete kezdettől fogva reménytelen volt, mivel az ország segítség helyett csak bőséges szimpátiát kapott. Néhány önkéntestől eltekintve tényleges katonai segítség sehonnan sem érkezett²². A skandináv államok 1939 szeptemberében Koppenhágában tartott értekezletükön leszögezték, hogy semlegesek kívánnak maradni²³. Norvégia és Svédország nem nyújtottak katonai segítséget szomszédjuknak, sőt az angol és francia csapatok átengedését is megtagadták azzal az indokkal, hogy ez Németország azonnali beavatkozását vonná maga után az egyensúly helyreállítása címén²⁴.

Németország a konfliktus alatt semleges maradt²⁵. Több jelentés arról számol be, hogy a szovjetek a finn ügy elintézése után Svédországra és Norvégiára is igényt tartottak. Egyes források szerint ezek a tervek a német érdekeket súlyosan sértették, mivel ebben az esetben orosz kézbe kerülhettek volna a finn réz- és nikkelbányák, valamint a svéd és norvég vasérc. Más forrás szerint a

---

²⁰ Mannerheim tábornagy emlékirata szerint a veszteségek finn oldalon 24 823 elesett és sebeibe belehalt embert, valamint 43 557 sebesültet tettek ki. Orosz oldalon kb. 200 000 emberben határozta meg a háború teljes ideje alatt elesettek számát. Erdeős László szerint az oroszok vesztesége 700 000 fő lehetett, ebből 300 000 volt a halott. Ezzel szemben a finnek vesztesége aránylag csekély volt: 27 000 halott, 40 000 sebesült. Gombos Józsefnél a finn hadsereg veszteségeire vonatkozóan 66 400 halotról és eltűnről, szovjet oldalon összesen 131 476 halotról és eltűnről olvashatunk. Anssi Halmesvirta szerint a finnek vesztesége körülbelül 23 000 elesett és 44 000 sebesült volt. A szovjet elesettek számáról 50 000 és 200 000 között mozogtak a becslések. Erdeős László: *Finnország szabadságharca. Magyar–Finn Társaság*, Bp. 1942, 55. o.; Gombos József: *A finn „második köztársaság” politikatörténete 1944–2000*. JGYTF, Szeged, 2001, 55. o., Halmesvirta, Anssi: *Finnország története*. Debrecen, 2001, 278. o.; Mannerheim: i. m. 80–81. o.

²¹ A békeszerződést a finn delegáció március 12-én írta alá. A békeszerződést lásd: Engi: i. m. 14–17. o.; MOL K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 32/pol.–12/28–1940.; 14/pol.–12/28–1940.; 16/pol.–12/28–1940. (6. dokumentum)

²² MOL K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 18/pol.–12/28–1940.

²³ MOL K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 63/pol.–12/1–1939.

²⁴ MOL K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 81/pol.–12/28–1939.; 2/pol.–12/28–1940.; 4/pol.–12/28–1940.; 32/pol.–12/28–1940.; 7/pol.–12/28–1940. (4. dokumentum); 49/pol.–12/28–1940. (5. dokumentum); 38/pol.–12–1940.

²⁵ MOL K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 202/pol.–12/28–1939.

skandináv államok esetleges szovjet megszállása német érdeket szolgált volna, mivel a norvég partvidék megfelelő bázist jelentett Anglia megtámadására²⁶.

Franciaország és Anglia hadianyagot, repülőgépeket, tankokat és légharító ágyúkat küldött Finnországba, s később döntöttek egy expedíciós sereg felállításáról is. Az angol és a francia csapatok Norvégián és Svédországon át jutottak volna el a hadszíntérre, de a skandináv országok megtagadták az átvonulási engedély megadását. Ráadásul Finnország hivatalosan nem kérte bevetésüket, mivel ebben az esetben a nagyhatalmak hadszíntérévé vált volna²⁷.

A finnek élethalálharcát Magyarország is támogatta önkéntesekkel. Teleki Pál miniszterelnök Tömböly Dénes országgyűlési képviselőt és Kozma Miklóst²⁸ bízta meg a sereg megszervezésével, parancsnokká Kémeri Nagy Imrét választották. Az önkéntesek kiválasztásánál különböző szempontokat vettek figyelembe (büntetlen előélet, egészségi állapot, stb.). Az alkalmas jelentkezők a hárshegyi cserkészparkba kerültek kiképzésre. Mivel Németország elzárkózott a magyar önkéntesek átengedésétől, a 342 főből álló csapat Jugoszlávia, Olaszország, Franciaország és Anglia érintésével jutott el Finnországba. A finn kormány megbízottai révén minden önkéntessel szabályos szerződést kötött. A gyors békekötés miatt azonban a magyar zászlóalj bevetésére már nem került sor. A katonák május 20-án indultak vissza Turkuból Stettin felé. Hazatérve még néhány napig együtt maradtak a hárshegyi cserkészparkban, ahol Teleki Pál miniszterelnök, valamint Bartha Károly honvédelmi miniszter is meglátogatta őket²⁹.

A svéd kormány részéről 1940 január közepe táján tapogatózási kísérletek történtek a finn-szovjet háború békés rendezése érdekében. A békekötés nehézségét Stockholmban abban látták, hogy a szovjet kormány túlságosan elkötelezte magát a Kuusinen-féle népkormánynak³⁰, s a szovjet presztízs problé-

---

²⁶ MOL K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 2/pol.-12/28-1940.; 10/pol.-12/28-1940.; 19/pol.-12/28-1940. (A jelentést lásd: Pastor: i. m. 225. o.); 32/pol.-12/28-1940.; 11.445.-12/28-1940.; 14/pol.-12/28-1940.

²⁷ MOL K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 81/pol.-12/28-1940.; 9/pol.-12/28-1940.; 32/pol.-12/28-1940.; 11.445.-12/28-1940.; 49/pol.-12/28-1940.; 28/pol.-12/28-1940.; A külföldi segítségre vonatkozóan lásd: Vámos Barbara: A finn-szovjet téli háború és Magyarország. Kézirat, Szeged, 2004, 27-37. o.

²⁸ Kozma Miklós: A Magyar Távirati Iroda elnöke; a Magyar Rádió alapító elnöke; 1935-1937 között belügyminiszter. Tevékenységére részletesebben lásd: Ormos Mária: Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós. I-II. köt. PolgART, Bp. 2000.

²⁹ MOL K429 Kozma Miklós iratai, 13. doboz.

³⁰ MOL K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 45/pol.-12/28-1940. (7. dokumentum)

mája is többször felmerült³¹. Márciusban svéd közvetítéssel mégis sor került a békekötésre. A Szovjetunió most megszerezte azokat a területeket, amelyeket 1939 novemberében Finnország nem engedett át³².

***

Jelen kötet a Magyar Országos Levéltár K63-as jelzete alatt, a Külügyminisztérium politikai osztályának iratai között fellelhető, a magyar külképviseleti szervek által készített, eddig publikálatlan jelentéseket tartalmazza az 1939–40-es finn–szovjet téli háborúra vonatkozóan. A magyar önkéntes hadsereg útját bemutató forrás a Magyar Országos Levéltár K429-es jelzete alatt megtalálható Kozma-iratokból származik.

Az összeállításkor fontos szempont volt, hogy a dokumentumok a konfliktust minél átfogóbban mutassák be, és ezek a jelentések különböző magyar külképviseleti szervektől származzanak (Helsinki, Bern, Genf, Stockholm, Moszkva). A források kivétel nélkül 1940-ben keletkeztek, köztük az első dokumentum is, amely a finn–szovjet konfliktus 1939-es eseményeiről ad összefoglalást. Hasonló összeoglaló dokumentumot 1940-re vonatkozóan a Magyar Országos Levéltárban nem találtam.

Ormos Mária feldolgozta Kozma Miklós iratait, s *Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós* című munkájában. A finn epizód címen egy fejezetet szentelt a Finnországba küldött magyar önkéntes hadsereg megszervezésének és kiutazásának leírására³³. Mégis fontos a magyar önkéntesek útjára vonatkozó dokumentum közlése, mivel tartalmazza Olaszország, Franciaország és Anglia egymásról és Magyarországról alkotott képét, valamint a finn–szovjet háborúhoz való viszonyukat.

Engi Imre a *Documenta Historica* már említett 7. számában, *Az 1939–40-es finn–szovjet háború dokumentumai* címmel hat forrást tett közzé a témára vonatkozóan. Peter Pastor *A moszkvai magyar követség jelentései 1935–1941*³⁴ című munkájában és Juhász Gyula *Magyarország külpolitikája a II.*

---

³¹ K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 11.445–12/28–1940.; 26/pol.–12/28–1940.

³² MOL K63 A Külügyminisztérium politikai osztályának iratai, 49/pol.–12/28–1940.; 14/pol.–12/28–1940.; 16/pol.–12/28–1940.; 45/pol.–12/28–1940.

³³ Ormos: i. m. II. köt. 683–690. o.

³⁴ Pastor, Peter (szerk.): *A moszkvai magyar követség jelentései 1935–1941*. Századvég, Bp. 1992.

*világháború kitörésének időszakában 1939–1940*³⁵ című könyvében már jelentek meg a finn–szovjet háború alatt keletkezett magyar dokumentumok, de az itt publikálásra kerülő jelentéseket egyik munka sem tartalmazza.

A dokumentumokat időrendben, teljes terjedelemben és eredeti helyesírással közöljük.

---

³⁵ Juhász Gyula (szerk.): Magyarország külpolitikája a II. világháború kitörésének időszakában 1939–1940. IV. köt. Akadémiai Kiadó, Bp. 1962.

AJÁNLOTT IRODALOM

Publikált források

- Engi Imre: Az 1939–40-es finn–szovjet háború dokumentumai. Documenta Historica 7., Szeged, 1992.
- Finn Kék-fehér könyv. Magyar–Finn Társaság, Bp. 1941.
- Juhász Gyula (szerk.): Magyarország külpolitikája a II. világháború kitörésének időszakában 1939–1940. IV. köt. Akadémiai Kiadó, Bp. 1962.
- Pastor, Peter (szerk.): A moszkvai magyar követség jelentései 1935–1941. Századvég, Bp. 1992.

Emlékiratok, visszaemlékezések

- Churchill, Winston S.: A második világháború. I. köt., Európa, Bp. 1989.
- Majszkij, Ivan Mihajlovics: Egy szovjet diplomata visszaemlékezései. Gondolat–Kossuth, Bp. 1975.
- Mannerheim, Carl Gustav: A téli háború. Püski, Bp. 1997.
- Saraja, Viljo: Megváltott ország. HOGYF Editio, Bp. 1994.

Feldolgozások, tanulmányok

- A finn kommunista párt története. Kossuth, 1963.
- Bereczki András: A téli háború. In.: Ünnepi könyv Domokos Péter tiszteletére. Uralisztikai tanulmányok 7. Bp. 1996.
- Diószegi István: Két világháború árnyékában. Gondolat, Bp. 1974.
- Dolmányos István: A Szovjetunió története. Kossuth Könyvkiadó, 1971.
- Dolmányos István: Finnország története. Gondolat, Bp. 1972.
- Erdeős László: Finnország szabadságharca. Magyar–Finn Társaság, Bp. 1942.
- Gombos József: A finn „második köztársaság” politikatörténete 1944–2000. JGYTF, Szeged, 2001.
- Gombos József: A két világháború közötti Finnország politikatörténete 1918–1939. JGYTF, Szeged, 1997.
- Gombos József: Átértékeltem és újraírt történelem: a finn–szovjet „téli háború”. Aetas, 2003, 1.
- Gombos József: Az 1939–40-es Finn–szovjet „TÉLI HÁBORÚ”. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola tudományos közleményei, Szeged, 1991.
- Gosztanyi Péter: A Vörös Hadsereg. Európa, 1993.
- Halmesvirta, Anssi: Finnország története. Debrecen, 2001.

- Heller, Mihail – Nyekrics, Alekszandr: A Szovjetunió története. Osiris Kiadó, Bp. 2000.
- Jaantila, Kirsti: Suomen presidentit. Kuurojen Liitto ry, 1981.
- Jakobson, Max: Finnország: mítosz és valóság. Minerva, Bp. 1990.
- Keegan, John: A második világháború. Európa, Bp. 2003.
- Kissinger, Herry: Diplomácia. Panem – McGRAW-HILL-GRAFO, Bp. 1996.
- Klinge, Matti: Finnország rövid története. In Forma könyvek, 1993.
- Lukacs, John: Az európai világháború 1939–1941. Európa, Bp. 1995.
- Ormos Mária: Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós. I–II. köt. PolgART, Bp. 2000.
- Ormos Mária: Hitler. Polgár Kiadó, Bp. 1997.
- Ormos Mária – Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren. Osiris Kiadó, Bp. 1998.
- Poszpelov, Petr Nikolajevics (szerk.): A nagy honvédő háború története. I. köt. Zrínyi Kiadó, Bp. 1964–1967.
- Shirer, William L.: A Harmadik Birodalom felemelkedése és bukása. Tele-teacher, 1996.
- Szevasztyjanov, Pavel Petrovics: Nagy megpróbáltatások előtt. Kossuth Kiadó, Bp. 1984.